

Lesobservatie Formulier

versie 2.4

24 maart 2014

Dit lesobservatieformulier is ontwikkeld voor en door academische opleidingsscholen en de lerarenopleidingen van HvA, InHolland, VU en UvA in de regio Amsterdam.

Doel

Schoolopleiders hebben te maken met studenten van verschillende opleidingen waar vaak heel verschillende lesobservatieformulieren worden gebruikt. Voor lesbezoeken bij zittende docenten circuleren daarnaast weer andere varianten.

Dit instrument is gemaakt zodat alle betrokkenen met dezelfde termen spreken over lessen die op dezelfde punten zijn geobserveerd.

Totstandkoming

Dit observatiehulpmiddel is gebaseerd op materiaal van de lerarenopleiding aan de Rijksuniversiteit Groningen. Daaraan ten grondslag ligt gevalideerd onderzoek van Van de Grift. Voor aanvulling en inspiratie zijn instrumenten van hogeschool InHolland, de Onderwijscoöperatie en de Kijkwijzer Amsterdams PO gebruikt.

Deze lijst is na consultatie in het veld onderverdeeld in andere hoofdcategorieën, en er is een aantal categorieën toegevoegd. Welke dat zijn is te zien in de omnummerlijst aan het eind.

Vormgeving

De acht observeerbare hoofdcategorieën met in totaal 30 subcategorieën passen op één A4. Daarachter staan per subcategorie voorbeelden van waarneembaar docentgedrag.

Noch de lijst met categorieën, noch de lijst met voorbeelden pretendeert volledigheid.

Gebruik

Deze lijst is een observatiehulp en bespreek-leidraad bij lesbezoek.

Aan de hand van concrete waarnemingen kan een observator (na de les) scoren welke categorieën in welke mate zichtbaar zijn geworden. Daarmee kunnen observator en lesgever bespreken wat in deze les goed ging en aan welke aspecten de lesgever nog moet/kan werken.

De kwaliteit van de gegeven lesaspecten kan beoordeeld worden; na de les kun je elk van de 30 categorieën scoren op een schaal van vier punten:

Onvoldoende – grensgeval - Voldoende – Goed.

Wat niet gezien is kun je ook niet beoordelen. En niet in elke les is alles te zien, dus het formulier zal vrijwel nooit helemaal ingevuld zijn. Streep door wat er niet was. In de bespreking kan wel overeengekomen worden dat zoiets een ontwikkelpunt is.

In het geval van opleidingen waarbij er in de loop van de tijd een grote ontwikkeling wordt doorgemaakt, is de beoordeling relatief: iemand kan dus in het eerste jaar even hoog scoren op een categorie als drie jaar later, terwijl diens kwaliteit toch verbeterd is. Hier spelen ervaring en professionaliteit van de observator een essentiële rol. Voor een valide toepassing is vereist dat groepen observatoren zichzelf trainen in het soepel gebruik met weinig intersubjectiviteit. Dat kan via observeren van op video opgenomen lesfragmenten, maar ook via reële situaties waarbij meer dan een observator dezelfde les ziet, die dan naderhand de scoring vergelijken.

Samengevat:

Waar toe dient de lijst...?	...en waar toe niet?
Observatiehulp. Besprekingsleidraad. Beoordeling van één les. Begeleiding na die les.	Brede beoordeling van een student/docent (stage/functioneren in school)
Voor elke betrokkene: een landschap van mogelijk goed docentgedrag tijdens een les.	

Hoe gebruik je de lijst...?	...en hoe NIET?
[Oriëntatie voorafgaand aan de eerste keer] Categorieën bekijken en je voorstellen wat dat concreet betekent. Voorbeelden vergelijken met je eigen voorstelling; zodat categorieën meer <i>body</i> krijgen. Training met collega's	Er van uit gaan dat de volgorde van categorieën ook precies de volgorde van ontwikkeling is. Er van uit gaan dat elk onderdeel in elke les aan bod moet komen.
[Tijdens les] Concrete (inter-)acties noteren - en achteraf indelen bij categorieën. (eventueel direct scoren)	Tijdens of na een les turven welke van de onderliggende voorbeelden zijn waargenomen.
[Bij bespreking] Concrete observaties onderbrengen in categorieën. Haalbare ontwikkelpunten overeenkomen.	Categorieën vergen die nog niet passen bij de professionele ontwikkelingsfase van de persoon.
[In de loop van de tijd] Vergelijken en kijken wat verbetert.	

8 observatiecategorieën met telkens 3 à 4 observatiepunten

Vorbereiding, structuur, orde

1. Heeft de les goed voorbereid.
2. Zorgt voor een ordelijk verloop van de les.
3. Zorgt voor een doelmatig klassenmanagement.
4. Gebruikt de leertijd efficiënt.

Sfeer via steun

5. Toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen.
6. Zorgt voor een ontspannen, veilige en werkzame sfeer.
7. Ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen.
8. Stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen.

Sfeer via regie

9. Zorgt voor wederzijds respect.
10. Bevordert dat leerlingen hun best doen.
11. Betrekt alle leerlingen bij de les.
12. Geeft feedback aan de leerlingen.

Uitleg en instructie

13. Geeft duidelijke uitleg van leerstof en opdrachten.
14. Gaat tijdens de instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen.
15. Geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en van opdrachten.
16. Zorgt voor interactieve instructie.

Verwerking

17. Gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren.
18. Hanteert werkvormen die leerlingen activeren en motiveren.
19. Laat leerlingen hardop denken.
20. Zorgt voor interactieve werkvormen.

Differentiatie

21. Biedt zwakke leerlingen extra leer- of instructietijd.
22. Stemt instructie af op verschillen tussen leerlingen.
23. Stemt verwerking van leerstof af op verschillen tussen leerlingen.

Hogere denkvaardigheden

24. Leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen.
25. Moedigt kritisch denken van leerlingen aan.
26. Laat leerlingen nadenken over oplossingsstrategieën.
27. Laat leerlingen nadenken over hun eigen leerproces.

Vak-docent

28. Toont volledige praktische en theoretische beheersing van vakinhoud en vakmethoden.
29. Is innovatief.
30. Is rolmodel in presentatie.

Concrete voorbeelden van docentgedrag bij de observatiepunten

1. Heeft de les goed voorbereid.¹

- ... heeft alle benodigde materialen in orde bij aanvang van de les
- ... heeft goed verzorgde presentatie, opdrachten, eigen lesmateriaal etc.
- ... heeft het lesvoorbereidingsformulier tijdig en compleet ingevuld
- ... informeert de leerlingen bij aanvang van de les over de doelen voor deze les
- ... maakt duidelijk wat de samenhang is tussen de lesdoelen en de opdrachten
- ... heeft niet veel tijd over of tekort aan het einde van de les
- ... zorgt ervoor dat leerlingen tijdig het huiswerk kunnen noteren
- ... weet bij de start van nieuw onderwerp wat de alledaagse en schoolse voorkennis is van de leerlingen
- ... activeert deze voorkennis en bouwt daarop voort
- ... verbindt de voorkennis aan de nieuwe leerstof

2. Zorgt voor een ordelijk verloop van de les.²

- ... laat in- en uitgaan van de klas ordelijk verlopen
- ... begint de les niet voordat hij aandacht van alle leerlingen heeft
- ... geeft aan het begin van de les het programma voor die les aan
- ... zorgt voor duidelijk gemarkeerde lesovergangen
- ... waakt over afgesproken omgangsvormen en regels
- ... zorgt dat alle leerlingen tot het eind van de les betrokken zijn bij leeractiviteiten
- ... sluit de les af met een samenvatting van het geleerde
- ... evalueert proces en product aan het einde van de les
- ... blikt aan het einde van de les vooruit op de volgende les(sen)

3. Zorgt voor een doelmatig klassenmanagement.³

- ... geeft complimenten bij goed gedrag
- ... negeert (negatief) gedrag als dat kan
- ... reageert rustig op ordeverstoringen
- ... corrigeert leerlingen proportioneel in woord, gebaar en mimiek bij storend gedrag
- ... beperkt – waar mogelijk – strafmaatregelen
- ... beweegt ontspannen door de klas
- ... maakt gebruik van duidelijke ik-boodschappen
- ... heeft de hele les overzicht over de hele klas
- ... heeft zicht op ongewenst gedrag van leerlingen
- ... merkt op wat er gebeurt en benoemt dit
- ... maakt gebruik van een duidelijke escalatieladder
- ... stelt leerlingen voor keuzes
- ... spreekt waardering uit als de groep (of een persoon) het gedrag aanpast

4. Gebruikt de leertijd efficiënt.

- ... begint de les op tijd

¹ Gecombineerd met indicatoren van *Verduidelijkt bij aanvang de lesdoelen*

² Gecombineerd met indicatoren van *De lessen hebben een duidelijke lesstart en –afsluiting* en *Geeft goed gestructureerd les*

³ Hier zijn de Groninger indicatoren verlaten, maar is juist veel toegevoegd van de categorie 'pedagogisch' die in de vdG-lijst zwaar onderbelicht is. Categorieën: *Houdt zich staande in normale situaties*, *Signaleert negatieve groepsprocessen*, *Treedt op bij negatieve groepsprocessen*

- ... laat geen tijd verloren gaan in enige fase van de les
- ... laat geen 'dode' momenten ontstaan
- ... laat de leerlingen niet wachten

5. Toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen.⁴

- ... kent en gebruikt de namen van de leerlingen
- ... laat leerlingen uitspreken
- ... luistert naar wat leerlingen te zeggen hebben
- ... maakt geen rolbevestigende opmerkingen
- ... verwelkomt een leerling die een tijdje afwezig is
- ... geeft blijk van belangstelling voor persoonlijke omstandigheden van leerlingen
- ... vraagt naar eigen voorbeelden van leerlingen
- ... gebruikt voorbeelden uit de leefwereld van leerlingen
- ... praat met leerlingen over dingen buiten de leerstof om

6. Zorgt voor een ontspannen, veilige en werkzame sfeer.⁵

- ... spreekt de leerlingen op een positieve manier aan
- ... reageert met humor en stimuleert humor
- ... accepteert dat leerlingen fouten maken
- ... straalt warmte en empathie uit naar alle leerlingen in de klas
- ... maakt duidelijk welk gedrag hij wenst van leerlingen en waarom
- ... maakt duidelijk wat ongewenst gedrag is en waarom
- ... complimenteert leerlingen voor een goede werkhouding
- ... bespreekt met leerlingen aan het eind van de les hun werkhouding
- ... luistert echt naar leerlingen

7. Ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen.

- ... koppelt op positieve wijze terug op vragen / opmerkingen van leerlingen
- ... geeft leerlingen, wanneer daar aanleiding toe is, complimenten over hun werk
- ... honoreert de bijdragen van leerlingen
- ... vraagt andere leerlingen een leerling te helpen
- ... helpt leerlingen tactisch en ondersteunend bij gemaakte fouten

8. Stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen.

- ... geeft op positieve wijze feedback op vragen van zwakkere leerlingen
- ... uit bij zwakke leerlingen positieve verwachtingen over wat ze gaan doen
- ... geeft zwakke leerlingen complimenten over hun werk
- ... honoreert bijdragen van zwakke leerlingen

9. Zorgt voor wederzijds respect.

- ... stimuleert leerlingen naar elkaar te luisteren
- ... treedt op wanneer er om leerlingen wordt gelachen
- ... houdt rekening met (culturele) verschillen en eigenaardigheden
- ... bevordert onderlinge solidariteit onder leerlingen
- ... bevordert dat leerlingen activiteiten als groepsgebeurtenissen ervaren

10. Bevordert dat leerlingen hun best doen.⁶

⁴ Gecombineerd met indicatoren van 'toont affiniteit met de leefwereld van leerlingen.'

⁵ Gecombineerd met indicatoren van *Onderkent belang van goed leerklimaat*

⁶ Gecombineerd met indicatoren van *Stelt hoge eisen aan inzet en leerresultaat*

- ... spreekt hoge verwachtingen uit over de leerlingen
- ... prijst leerlingen die hun best doen
- ... maakt duidelijk dat alle leerlingen hun best moeten doen
- ... is niet te snel tevreden met de inzet van leerlingen
- ... daagt leerlingen uit via vragen, weddenschappen, opdrachten, etc.
- ... maakt helder wat de kwaliteit van opdrachten moet zijn (van voldoende tot uitstekend)
- ... informeert bij leerlingen waarom toetsresultaten onvoldoende zijn
- ... spreekt, waar nodig, leerlingen aan op hun geringe inzet en betrokkenheid

11. Betrekt alle leerlingen bij de les.

- ... geeft opdrachten die leerlingen aanzetten tot actieve deelname
- ... geeft niet altijd onmiddellijk aan of een antwoord goed of niet goed is
- ... geeft ook leerlingen de beurt die niet hun hand opsteken
- ... zorgt ervoor dat leerlingen goed luisteren en / of doorwerken

12. Geeft feedback aan de leerlingen.

- ... maakt helder of een antwoord goed is of niet
- ... maakt helder waarom een antwoord goed is of niet
- ... geeft feedback op de wijze waarop leerlingen tot hun antwoord komen
- ... geeft feedback op het sociaal functioneren bij de uitgevoerde taak

13. Geeft duidelijke uitleg van leerstof en opdrachten

- ... activeert de voorkennis van leerlingen
- ... legt uit in opeenvolgende stappen
- ... stelt vragen die door leerlingen worden begrepen
- ... vat van tijd tot tijd de leerstof samen

14. Gaat tijdens de instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen.

- ... stelt vragen die alle leerlingen tot nadenken stemmen
- ... controleert regelmatig of alle leerlingen begrijpen waar de les over gaat
- ... controleert of alle leerlingen hebben begrepen wat ze moeten doen
- ... gaat na of de doelen van de les bereikt zijn

15. Geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en van opdrachten.

- ... geeft volledige instructie: wat, waarom, waar, met wie, hoe lang
- ... zegt welke materialen en hulpmiddelen gebruikt kunnen worden
- ... zorgt dat leerlingen weten wat ze moeten doen als ze hulp nodig hebben
- ... zorgt dat leerlingen weten wat ze moeten doen als ze hun werk klaar hebben

16. Zorgt voor interactieve instructie.

- ... bevordert de interactie over de leerstof tussen leerlingen onderling
- ... bevordert de interactie over de leerstof tussen zichzelf en leerlingen

17. Gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier uitvoeren.⁷

- ... laat leerlingen doelstelling, regels en afspraken bevestigen
- ... observeert hoe leerlingen aan het werk zijn en houdt overzicht
- ... beweegt zich door het lokaal en is beschikbaar hulpvragen
- ... stimuleert samenwerken en observeert wie er samenwerkt met wie en hoe
- ... stimuleert het zelfstandig zoeken van oplossingen
- ... ziet waar een leerling vastloopt, biedt hulp en leidt naar de volgende stap
- ... stimuleert leerlingen zelf te evalueren of en hoe het doel bereikt is
- ... observeert de voortgang van alle leerlingen en stelt open vragen
- ... geeft de ruimte aan leerlingen om leervragen te verwoorden
- ... houdt schriftelijk bij welke leerlingen welke problemen hebben

18. Hanteert werkvormen die leerlingen activeren en motiveren.

- ... maakt gebruik van gespreks- en discussievormen
- ... zorgt voor geleide (in)oefening
- ... laat leerlingen in groepen werken
- ... gebruikt een variëteit aan instructiestrategieën
- ... varieert in opdrachten, werkvormen en lesmateriaal
- ... gebruikt in de les materialen en voorbeelden uit het dagelijks leven

19. Laat leerlingen hardop denken.

- ... geeft voldoende denktijd na het stellen van een vraag
- ... moedigt leerlingen aan, elkaar vragen te stellen en dingen uit te leggen
- ... vraagt leerlingen de verschillende stappen van hun strategie uit te leggen
- ... stelt vragen die leerlingen aan het denken zetten en feedback uitlokken

20. Zorgt voor interactieve werkvormen.

- ... bevordert de interactie over de leerstof tussen leerlingen onderling
- ... bevordert de interactie over de leerstof tussen zichzelf en leerlingen
- ... gebruikt passende werkvormen ten aanzien van samenwerkend leren

21. Biedt zwakke leerlingen extra leer- of instructietijd.

- ... geeft zwakke leerlingen extra instructie
- ... geeft zwakke leerlingen extra werktijd
- ... geeft zwakke leerlingen extra oefeningen

22. Stemt instructie af op verschillen tussen leerlingen.

- ... zet leerlingen die minder uitleg nodig hebben alvast aan het werk
- ... geeft aanvullende uitleg aan groepjes of individuele leerlingen
- ... zet leerlingen die snel klaar zijn aan het werk met andere opdrachten
- ... speelt in op interesses van individuele leerlingen

23. Stemt verwerking van leerstof af op verschillen tussen leerlingen

- ... heeft een gedifferentieerd aanbod in verwerkingsmateriaal
- ... maakt tussen leerlingen verschil in omvang van opdrachten
- ... laat sommige leerlingen gebruik maken van hulpmaterialen
- ... geeft leerlingen keuzes in verwerkingsopdrachten

⁷ Voorbeelden van InHolland

24. Leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen.

- ... leert leerlingen problemen te vereenvoudigen
- ... leert leerlingen hoe complexe problemen kunnen worden teruggebracht tot eenvoudige problemen
- ... leerling leerlingen complexe problemen te ordenen

25. Moedigt kritisch denken van leerlingen aan.⁸

- ... laat leerlingen elkaars werk becommentariëren
- ... daagt leerlingen uit andere standpunten in te nemen in discussies en debatten
- ... stimuleert leerlingen kwesties vanuit verschillende perspectieven te benaderen
- ... zorgt dat leerlingen beweringen onderbouwen met argumenten
- ... laat fouten in teksten, afbeeldingen en films opsporen

26. Laat leerlingen nadenken over oplossingsstrategieën.

- ... geeft uitleg over en demonstreert mogelijke (oplossings) strategieën
- ... vraagt leerlingen de stappen van de gebruikte strategie uit te leggen
- ... vraagt leerlingen voor- en nadelen van strategieën uit te leggen

27. Laat leerlingen nadenken over hun eigen leerproces.⁹

- ... laat leerlingen anticiperen op aanpak van opdrachten en toetsen
- ... laat leerlingen recapituleren
- ... laat leerlingen reflecteren op efficiëntie van hun leeractiviteiten
- ... laat leerlingen reflecteren op effectiviteit van hun leeractiviteiten
- ... laat leerlingen de les evalueren

28. Toont volledige praktische en theoretische beheersing van vakinhoud en vakmethoden.¹⁰

- ... is foutloos bij inhoudelijke uitleg, voorbeelden en demonstraties
- ... voegt relevante informatie toe ten opzichte van het boek
- ... legt verbanden tussen onderdelen van het vakgebied
- ... legt verbanden met andere vakgebieden en contexten
- ... maakt vakonderwijs taalgericht
- ... verbindt leerstof met actuele gebeurtenissen op het terrein van het vak
- ... geeft inzicht in de ontwikkeling van het vakgebied
- ... geeft adequate antwoorden op vragen van leerlingen over de leerstof
- ... geeft aan in welke contexten het vak belangrijk en waardevol is
- ... geeft aan in welke studies en beroepen het vak / de leerstof van belang is
- ... laat zien hoe zij geniet van de 'schoonheid' van het vak

29. Is innovatief¹¹

- ... gebruikt (evt. zelf ontworpen) alternatief lesmateriaal
- ... gebruikt (evt. zelf ontworpen) alternatieve werkvormen
- ... zorgt dat gebruik van (digi)bord, beamer, internet toegevoegde waarde heeft
- ... hanteert ICT-technologie soepel

⁸ Dit staat niet in het Groninger model toegelicht. Voorbeeldaanvullingen van J van Drie.

⁹ Toegevoegd; voorbeeldgedrag ter discussie.

¹⁰ Uitgebreidere formulering, en combinatie met *Legt verbanden tussen vak en ontwikkelingen*

¹¹ Combinatie van *Experimenteert met werkvormen* en *passend gebruik van ICT*

... laat leerlingen doelmatig smartphones gebruiken

30. Is rolmodel in presentatie¹²

... spreekt helder en verstaanbaar

... spreekt in begrijpelijke zinnen

... gebruikt dynamiek in stem

... gebruikt non-verbale communicatie

... maakt oogcontact

... kleedt zich passend

... hanteert foutloos Nederlands op bord, in werkbladen en in presentaties

... attendeert op verschillen tussen algemene taal en school-/vaktaal

¹² Toegevoegd

Omnummerlijst

In de tweede kolom staan categorienummers en omschrijvingen van Van de Grift.

deze lijst	van de Grift-categorieën * = nieuw
	Vorbereiding, structuur, orde
1	* Heeft de les goed voorbereid
2	3. Zorgt voor een ordelijk verloop van de les
3	8. Zorgt voor een doelmatig klassenmanagement
4	14. Gebruikt de leertijd efficiënt
	Sfeer via steun
5	1. Toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen
6	2. Zorgt voor een ontspannen, veilige en werkzame sfeer
7	4. Ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen
8	15. Stimuleert het zelfvertrouwen van zwakke leerlingen
	Sfeer via regie
9	5. Zorgt voor wederzijds respect
10	9. Bevordert dat leerlingen hun best doen
11	10. Betrekt alle leerlingen bij de les
12	11. Geeft feedback aan de leerlingen
	Uitleg en instructie
13	7. Geeft duidelijke uitleg van leerstof en opdrachten
14	12. Gaat tijdens de instructie na of leerlingen de leerstof hebben begrepen
15	13. Geeft duidelijke uitleg van het gebruik van didactische hulpmiddelen en van
16	opdrachten 18. Zorgt voor interactieve instructie.
	Verwerking
17	6. Gaat tijdens de verwerking na of leerlingen de opdrachten op een juiste manier
18	uitvoeren
19	16. Hanteert werkvormen die leerlingen activeren en motiveren
20	17. Laat leerlingen hardop denken 18. Zorgt voor interactieve werkvormen
	Differentiatie
21	20. Biedt zwakke leerlingen extra leer- of instructietijd.
22	21. Stemt instructie af op verschillen tussen leerlingen.
23	22. Stemt verwerking van leerstof af op verschillen tussen leerlingen
	Hogere denkvaardigheden
24	19. Leert leerlingen hoe zij complexe problemen kunnen vereenvoudigen
25	23. Moedigt kritisch denken van leerlingen aan
26	24. Laat leerlingen nadenken over oplossingsstrategieën.
27	* Laat leerlingen nadenken over hun eigen leerproces
	Vak-docent
28	* Toont volledige praktische en theoretische beheersing van vakinhoud en vakmethoden
29	* Is innovatief
30	* Is rolmodel in presentatie